

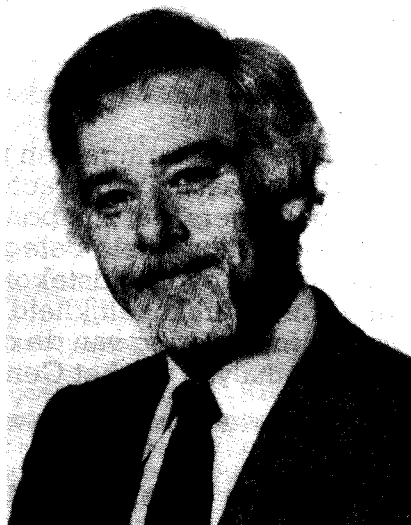
Afroepcontracten

Het is reeds lang geleden dat Marx verkondigde dat arbeid een waar was op de markt, zoals een pond suiker of een broek. In de jaren sindsdien is dit in ons beschaafde westen steeds met kracht ontkend, behalve door de volgelingen van Marx en diegenen die zijn gedachtengoed tot het hunne hebben gemaakt zonder de autoriteit van Marx zelf te accepteren. Mocht het in de Industriële Revolutie inderdaad waar geweest zijn, in onze eeuw, en zeker na de tweede wereldoorlog in Nederland, kregen velen toch het gevoel dat arbeid meer was dan een waar, te verkopen aan de meest biedende, en af te danken indien zij niet langer haar geld opbracht. Veeleer was sprake van een harmonisch partnerschap van werkgever en werknemer, waarbij de baas het kapitaal inbracht, zijn ondernemerstalenten en zijn geneigdheid tot het dragen van ondernemersrisico, terwijl de werknemer zijn arbeid inbracht tegen een menswaardige beloning. In zo'n verhouding zaten ook veel persoonlijke elementen, die ertoe leidden dat men de werknemer soms in dienst hield, ook als hij zijn loon niet meer waard was.

De laatste jaren lijkt deze idyllische kijk op de evolutie van de arbeidsverhoudingen niet langer houdbaar. Ik ben geen pessimist, geen partijganger van Moskou, integendeel, ik hecht er aan de positieve nuances aan te brengen, en ik ben mij ervan bewust dat het beeld niet zwart-wit is: de arbeidsmarkt bestaat uit vele segmenten met hun eigen cultuur, ethiek en regels. Maar toch, ik krijg het bange gevoel dat we terug gaan naar 'af', wanneer ik mij realiseer dat in ons land zo weinig werkgevers zich nog schamen om te werken met afroepcontracten als een normale arbeidsverhouding.

Een afroepcontract 1) is doorgaans geen arbeidscontract in de gebruikelijke zin. De werkgever kan de werknemer oproepen als hij hem nodig heeft voor zoveel uur als hij wil, op elke termijn, en het contract ook materieel beëindigen wanneer hij dat wil. De werknemer krijgt meestentijds geen geld voor zijn oproepbaarheid en ook pensioenrechten worden niet opgebouwd. Uitkeringsrechten kunnen er veelal ook niet aan worden ontleend. Wat is dat dan voor contract, waar steeds

B.M.S. van Praag

meer vooral on- of laaggeschoolde arbeid het slachtoffer van wordt? Het is het contract van de dagloner, de koelie. Het is voor de werknemer eigenlijk nog slechter, en voor de werkgever dus beter, dan de meester-slaafverhouding. De slaaf kon immers niet aan de kant worden gezet, wanneer hij ouder werd.

Betekent de groeiende populariteit van het afroepcontract dan dat onze wereld steeds slechter wordt, steeds minder in haar geldzucht gered door regels van ethiek en sociale normen? Ik geloof het niet. Het is een illusie te menen, dat de arbeidsverhoudingen vroeger zo door ethiek bepaald werden. De hiervoor geschetste pendelbeweging is slechts een reflectie van veranderende krachtsverhoudingen. In deze eeuw, en speciaal na 1945, is het machts-evenwicht sterk verschoven ten gunste van de factor arbeid, en nu verschuift het terug. Is dit een beweging die van buiten over ons komt en niet is tegen te houden? *Mijns inziens is het een endogene lange-termijnbeweging. De factor arbeid heeft haar 'bargaining power' overschat, en dit leidt ertoe dat in snel tempo de factor arbeid wordt vervangen door kapitaal, en indien dat niet mogelijk is toch wordt ontdaan van haar specifieke onvervangbare kenmerken, zoals ervaring, deskundigheid, vertrouwen, in werknemers gepersonificeerde goodwill. De kwaliteit van arbeid verschraalt en functies worden zoveel mogelijk gesplitst in anonieme activiteitenbundels, die*

stuk voor stuk door laaggeschoolden kunnen worden uitgevoerd. Hierdoor wordt door de ondernemingen de afhankelijkheid van de factor arbeid zoveel mogelijk en doelbewust verminderd. In het scenario past ook de ontwikkeling van 'expert systems', waarbij men menselijke expertise door computerprogramma's tracht te vervangen, en de stakingsbrekende draaiboeken, die in hoe langer hoe meer bedrijven op de plank liggen.

Is deze beweging dan de schuld van de factor arbeid zelf, zoals gepresenteerd door de vakbeweging? Ik vrees van wel. De vakbeweging bezwijkt vaak voor de verleiding van korte-termijnsuccessen in termen van loonverbetering, vrije dagen, arbeidskostenverhogende verbeteringen in de vorm van sociale zekerheid en versterking van de rechtpositie. Het lijkt er echter op dat de lange termijn niet straffeloos kan worden genegeerd. Indien de factor arbeid zich te onaanvaardbaar maakt op bepaalde aspecten van het arbeidsvoorwaardenpakket, speurt de factor kapitaal, met de hete adem van de internationale concurrentie in de nek, naar maatregelen en techniekverbeteringen, die het bedrijf minder afhankelijk maken van de factor arbeid. De factor kapitaal schijnt daar nu aardig in te slagen.

B.M.S. van Praag

1) Ik ga hier uit van de materiële situatie en laat formele finesses en nuances buiten beschouwing.